

**MUSTAQIL TA'LIM FAOLIYATIDA BOSHLANG'ICH
SINF O'QITUVCHISINING IJODIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.55.82.014>

Bayturayeva Nasiba

A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika instituti katta
o'qituvchisi

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ
КЛАССОВ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Байтураева Насиба

Старший преподаватель Джизакского государственного
педагогического института имени А.Кадыри

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlariga oid muammolar ko'rib chiqilgan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirishni o'qituvchi professionalizmini rivojlantirishga yordam beruvchi murakkab akmeologik tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi yoki tizimlarini qurish (tuzish) va ularning modellarini o'rganish, xususiyatlarini aniqlash yoki takomillashtirish va yangi qurilgan ob'ektlar (modellar) usullarini ratsionallashtirish modellari yordamida tadqiq qilishdan iborat.*

***Kalit so'zlar:** komponentlar, kategoriya, pedagogik tadqiqotlar, intellektual iste'dod, kreativlik.*

***Аннотация:** В статье рассматриваются особенности развития творческой компетентности будущего учителя начальных классов. Это позволяет рассматривать развитие творческой компетентности будущих учителей начальных классов как сложную акмеологическую систему, которая помогает развивать профессионализм учителя или строить (компилировать) системы и изучать их модели, выявлять или улучшать их особенности и исследования вновь построенных объектов (моделей).) методы с использованием рационализаторских моделей.*

***Ключевые слова:** компоненты, категория, педагогическое исследование, интеллектуальный талант, творчество.*

Abstract: *This article discusses the specifics of developing the creative competence of a future primary school teacher. It allows to consider the development of creative competence of future primary school teachers as a complex acmeological system that helps to develop teacher professionalism or to build (compile) systems and study their models, identify or improve their features and newly built is to study the methods of objects (models) using rationalization models.*

Keywords: *components, category, pedagogical research, intellectual talent, creativity.*

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim faoliyatida ijodiy kompetentligini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun biz quyidagi yondashuvlarni (akmeologik, tizimli, kompetentlilik, shaxsiy-faoliyat, kontekst, androgogik, yaxlitlik, tizimli-faoliyat) aniqladik.

Tadqiqotchi olim Sodiqova T. ishlab chiqqan ilmiy konsepsiyaga asoslanib, biz bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy malakasini rivojlantirishning pedagogik modelini bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyati uchun mas'ul bo'lgan yakuniy natijaga erishish maqsadiga bo'ysunadigan bir biriga o'zaro bog'liq strukturaviy va funktsional komponentlarni o'z ichiga olgan akmeologik tizim deb hisoblaymiz.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim faoliyatida ijodiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik modelini ishlab chiqish bugungi kunningning asosiy vazifalaridan biridir. «Rivojlantirish» tushunchasini puxta tushunishda biz X.A.To'raqulov taklif qilgan ta'rifdan foydalanamiz. Rivojlantirish - o'qituvchilarning berilgan, belgilangan xususiyat va shaxsiy sifatlarga ega bo'lishlarini ta'minlovchi maqsadga muvofiq pedagogik ta'sirdir. Yangi sifatlarni, jihatlarni egallash o'qituvchining o'zi tegishli funktsiyalarni bajarishi jarayonida amalga oshadi. Shu sababli, maqsadga yo'naltirilgan jarayon sifatida shakllanish, aslida, o'qituvchining professional funktsiyalarini va ijtimoiy rolini psixologik-pedagogik tashkil etishdan iboratdir. Shaxsning gnoseologik, aksiologik, tartibga soluvchi potentsiyalariga (salohiyatlariga) muvofiq - mustaqil ta'lim faoliyatida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni pedagogning shaxsiy faoliyati va mas'uliyatini maqsadga yo'naltirilgan tarzda rivojlantirish sifatida qaralishi lozim.

Biz pedagogik modelni tajriba-eksperimental ishlar uchun tizimli-strukturaviy (tarkibiy) asosi deb hisoblaymiz. «Modellashtirish (model tuzish) - ob'ektlarning hodisalari, jarayonlari yoki tizimlarini qurish (tuzish) va ularning modellarini o'rganish, xususiyatlarini aniqlash yoki takomillashtirish va yangi qurilgan ob'ektlar (modellar) usullarini ratsionallashtirish modellari

yordamida tadqiq qilishdan iborat.

Mavzu doirasida modellashtirishning mantig'i quyidagicha bo'ldi: nazariya va dastlabki tadqiqotlar o'rganilayotgan hodisa haqida tasavvur (tushuncha) beruvchi va keyingi tajriba ishlari jarayonida tekshiriladigan va aniqlanadigan faraz (gipoteza) vazifasini bajaruvchi model ko'rinishida aks etadi, bu esa bizning pedagogik modelimizni takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu model pedagogik faoliyatning mavhum (abstrakt) algoritmi bo'lib, ma'lum maqsad, ketma-ketlik, mazmunan yo'naltirilganlik, mezonlari va natija berish jihatlarining ko'rsatkichlari mavjud bo'lishini taqozo etadi.

Demak, modellashtirish nafaqat voqe (real) dunyodagi hodisa va jarayonlarni aks ettirish metodlaridan biri sifatida, balki ushbu hodisa haqidagi bilimlarimizning aslligini (haqiqat ekanligini) tekshirishning ob'ektiv usuli sifatida ham ko'rib chiqiladi.

«Model» atamasi (frantsuz tilidan modele, lotin tilidan modulus - o'lchov, me'yor, namuna) ob'ekt, jarayon, hodisaning turli jihatlarida uning «vakili» sifatida ishlatiladigan, masalan: namunasi, standarti; tasvirlangan predmet; biror narsani qayta ishlab chiqaradigan yoki taqlid qiladigan qurilma; har qanday obraz (xayoliy yoki shartli: tasvir, diagramma, tavsif, chizma, xaritasi va boshq.). Jihatlarining xilma xilligiga qaramay, ularni bir biri bilan modelning tushunchasining birinchi navbatda uning bilish vositasi sifatida birlashtiradi. «Model» - o'rganilayotgan ob'ekt, hodisa yoki jarayonning u yoki boshqa tomonlarini tavsiflovchi munosabatlar tizimi sifatida ta'riflanadi. Ushbu tadqiqot ishlari doirasida qurilgan va qo'llanilgan pedagogik modelning muhim kognitiv vazifasi uning ijodiy izlanish manbai bo'lib xizmat qilishidir.

Tizimning mavjudligi modelning zaruriy va yetarli strukturaviy (tarkibiy) elementlari orasidagi o'zaro aloqadorlikni tavsiflaydi, bu elementlar qatoriga:

- pedagogik modelning maqsadi: bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish va bu maqsaddan kelib chiqadigan vazifalar: ijodiy faoliyatda ishtirok etish uchun qadriyat ustanovkalarini (oldindan belgilangan munosabatlarni) rivojlantirish; pedagogik faoliyatni amalga oshirishning unumli/samarali yo'llarini o'zlashtirish; nostandart pedagogik vazifalarni hal etishning zamonaviy shakllari, vositalari va usullaridan ijodiy tarzda foydalanish;

- pedagogik modelni amalga oshirish tamoyillari:

- a) ijodiy vazifalarni hal qilish asosida mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilish tamoyili. Mustaqil ta'lim natijalariga baho berish ijodiy kompetentlikning shakllantirilganlikning real darajasini aniqlash yo'li bilan amalga oshiriladi; mustaqil ta'limning ongli ravishda amalga oshirilishi; motivatsiyaning, o'z harakat, holati haqida fikrlash (tushunish) va o'z-o'zini nazorat qilishning kombinatsiyasi; mustaqil ta'limda o'z-o'zini ijodiy

rivojlantirishga berilgan ustuvorligi (mustaqil ta'lim boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirishning asosiy turidir);

b) o'z pedagogik tajribasi va hamkasblarining pedagogik tajribasiga tayanish tamoyili. Ijodiy faoliyatni tashkil etishda o'z pedagogik tajribasi va hamkasblarining tajribasini tanqidiy tahlil qilish; ijodiy kompetentlikni rivojlantirishda mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilishda tahlil natijalarini hisobga olish;

v) mustaqil ta'lim faoliyatini individuallashtirish tamoyili. O'qituvchining ijodiy, kognitiv, yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ijodiy kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha individual dasturni ishlab chiqish;

g) o'qituvchining ijodiy kompetentligini rivojlantirish natijalarini aktualizatsiya qilish (yangilash) tamoyili. Bilimlarni o'zlashtirish va ijodiy faoliyatda maqsadga ularsiz erishish mumkin bo'lmagan vaziyatlarni aniqlash; amaliyotda orttirilgan tajribani tekshirish;

- shakllanish bosqichlari (tashxis, konstruktiv, reflektiv). Mustaqil ta'limning ijodiy kompetentlikni rivojlantirish, sifatli pedagogik faoliyatni amalga oshirish, professional, ijodiy sifatlarni rivojlantirish uchun o'qituvchi uchun zarur bo'lgan ilmiy va ta'lim ma'lumotlarni, maktabning metodik seminaridagi mutaxassislar tarkibi (maktab ma'muriyati, o'qituvchilar ta'lim tizimi, ta'lim xizmatlari), master klassida ishtirok qiluvchi o'qituvchilar tarkibini (yoshi, ma'lumoti, professionalizm darajasi, salomatlik holati, rag'batlanganlik (motivatsiya), yo'naltirilganlik, dominant qiziqishlari/manfaatlari va moyilliklari, ijodiy o'z-o'zini rivojlantirishga intilganlikni) o'z ichiga olgan mazmuni bilan xarakterlanadi.

- shakllari: mustaqil ta'lim; ijodiy ustaxona;

- metodlar: qisman-qidiruv, qidiruv, loyiha, trening (kouching, murabbiylik), hamkorlikdagi o'zaro faoliyat, tajribani namoyish qilish;

- vositalar (bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim faoliyatida ijodiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik texnologiyasi).

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirishning akmeologik tizimi tizimning tarkibiy elementlarining boshlang'ich holati va yakuniy istalgan natija o'rtasidagi bog'lanishlar hisoblangan quyidagi asosiy funktsional elementlarni o'z ichiga oladi. Bularga quyidagilar kiradi:

- o'z tarkibiga o'z-o'zini ijodiy rivojlantirish uchun o'qituvchining motivatsiyasi bilan bog'liq harakatlar, shu jumladan, mustaqil ta'lim amalga oshirilishi lozim bo'lgan davrga mo'ljallangan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish uchun mustaqil ta'lim dasturining qadriyat-semantik yo'naltirilganligi, o'z-o'zini rivojlantirishning

individual traektoriyasini «qurishni» olgan qadriyat-motivatsion komponenti;

- bilim va ko'nikmalar majmuidan, boshlang'ich maktabda ijodiy faoliyatni amalga oshirish va tashkil etishdan iborat bo'lgan kognitiv-konstruktorlik elementi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining professional (kasbiy) qiyinchiliklarini muammoli vaziyatlarni loyihalashtirish va hal qilish asosida ijodiy faoliyatda engib o'tishga, muhim maqsadlarga erishish uchun individual tayyorgarlik ko'rishga va usta (ustoz) o'qituvchi bilan o'zaro faoliyatga (hamkorlikka) asoslanadi;

- pedagogik faoliyatni o'z-o'zini tahlil qilish va tashxislash, natijalarni tuzatish va nazorat qilish jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish darajasini aniqlashni o'z ichiga olgan refleksiv-maqsadli komponent.

Ushbu tarkibiy va funktsional komponentlarni aniqlash bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirishni o'qituvchi professionalizmini rivojlantirishga yordam beruvchi murakkab akmeologik tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Tadqiqotchi olim N.S.Sayidaxmedovning funktsional tizimlar nazariyasiga ko'ra, akmeologik tizimda tizimni shakllantiruvchi omil - bu o'qituvchi shaxsi va ijodiy faoliyatidagi yangi paydo bo'lgan tushunchalar, narsalar, voqealar, jihatlardan iborat bo'lgan natijadir. Ushbu yangiliklar pedagoglarga yuqori darajadagi kreativlik, mahsuldorlik, professional faoliyat va uning natijalaridan qoniqishni ta'minlaydi.

O'tkazilgan tadqiqotlarning yakunida o'qituvchilarda ijodiy kompetentlikning paydo bo'lishi zarur bo'lgan yangiliklarning (g'oya, fikr, mexanizmlarning) majmui belgilangan holatdagina yakuniy natijaga erishishning (u yoki bu sifatning shakllanishi yoki rivojlantirishni loyihalashtirishning) jarayoni eng mahsuldor bo'ladi. Pedagogik faoliyatni monitoring qilib, biz ijodiy malakasini rivojlantirish ustida ishlaydigan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari ijodiy faoliyatga ehtiyojning yo'qligi; ijodiy faoliyat natijalarida qadriyat munosabatlarning shakllanmaganligi; o'qituvchining oliy pedagogik ma'lumotli o'qituvchilarning bilim olish faoliyatining pastligi; mustaqil ta'lim faoliyatida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari ijodiy malakasini rivojlantirishda hamkasblarining qo'llab-quvvatlashlari etishmasligi bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishini aniqladik.

Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tasarruflarida mustaqil ta'limning etarli pedagogik shakl va vositalarining o'ta jiddiy arsenaliga ega bo'lib, boshlang'ich maktabning ta'lim jarayonida yangiliklarni joriy qilish g'oyalari va ijodiy faoliyat va qadriyatlar jihatdan ijodiy faoliyatga va uning natijalariga bo'lgan asosida qurilgan mustaqil ta'lim faoliyatida ijodiy kompetentlikni rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Demak, mustaqil ta'lim faoliyatida bo'lajak boshlang'ich sinf

o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirish o'qituvchi shaxsining integrativ psixologik-pedagogik yangiliklarini (g'oyalar, mexanizmlarni)ini o'z ichiga oladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. Sharipov, N. Muslimov, M. Ismoilova. "Kasbiy ta'lim pedagogikasi". Metodik qo'llanma. - T. 2005 y

2. U. I. Zokirova. Using the views of eastern thinkers in the spiritual and moral education of future teachers "Journal on Banking & Insurance Research" May 2020, Issue 3

3. N. Bayturayeva. Developing the creative competence of future primary school teacher as a social problem. International Virtual Conference On Innovative Thoughts, Research Ideas and Inventions in Sciences Hosted from New York, USA <http://euroasiaconference.com> January 20th 2021

4. U. I. Zokirova. Using the views of eastern thinkers in the spiritual and moral education of future teachers "Journal on Banking & Insurance Research" May 2020, Issue 3

5. N. Bayturayeva. Developing the creative competence of future primary school teacher as a social problem. International Virtual Conference On Innovative Thoughts, Research Ideas and Inventions in Sciences Hosted from New York, USA <http://euroasiaconference.com> January 20th 2021